

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.90.17>

Любар Р. О.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті подано визначення поняття “професійна самосвідомість майбутніх учителів музичного мистецтва”, зазначено структурні компоненти цього складного психічного утворення особистості (когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий), їх показники. До когнітивного компоненту ми віднесли такі елементи, як: самовизнання, самооцінка, самоідентифікація себе як суб'єкта професійної діяльності, виявлення своїх фахових знань та усвідомлення сутності даної діяльності; до емоційно-ціннісного компоненту – самопочуття, ставлення до себе, до інших фахівців, очікування позитивного ставлення до себе в колективі, усвідомлення значущості та важливості обраного фаху; до практично-вольового компоненту – самовладання, самоконтроль, самореалізацію особистості.

Виділені основні чинники формування професійної самосвідомості (усвідомлення особистістю сутнісних аспектів своєї професії; усвідомлення відповідності своїх можливостей до вимог професії; порівняння себе з визнаними фахівцями; сприймання оцінки своєї професійної діяльності колегами, оточенням; наявність потреби в удосконаленні своїх професійних знань, умінь).

Проаналізовано форми активізації процесу формування професійної самосвідомості та окреслено критерії визначення її сформованості у практичній діяльності студентів (здатність: діяти за власною ініціативою і нести відповідальність за свої дії; робити розумний вибір у нестандартній ситуації; ефективно реалізовувати власні фахові цілі; творчо використовувати свої професійні знання і вміння; співпрацювати з педагогічним колективом навчально-го закладу).

Ефективному формуванню професійної самосвідомості майбутніх учителів музичного мистецтва сприяють: проходження педагогічної практики, впровадження спецкурсів, створення творчих проєктів, проведення дискусій, розвивальних тренінгів та ін. Розглянуто педагогічну практику майбутніх учителів музичного мистецтва як дієвий засіб досягнення високого рівня професійного самоусвідомлення, зокрема навчальну практику з предметної спеціалізації та виробничу в закладах загальної середньої освіти, досліджено професійні риси, що формуються на цьому етапі (свобода у прийнятті рішень та відповідальність за них; толерантність до дій учнів, повага до їх думок і почуттів; вміння створювати позитивний, заохочувальний клімат та ін.).

Ключові слова: професійна самосвідомість, компоненти, чинники формування, форми формування, педагогічна практика.

Формування особистості майбутнього фахівця та сприяння становленню його професійної самосвідомості належать до найважливіших завдань професійної підготовки. Головним фактором ефективності цього складного процесу є прагнення особистості змінювати себе, творчо підходити до втілення моделі своєї професії, захоплюватись нею.

Професійна самосвідомість не повинна складатися стихійно, вона потребує спеціальної роботи з її розвитку та формування, що тісно пов'язано з успішністю оволодінням людиною професією. Усе це стверджує про можливість й необхідність спеціальної роботи з управління процесом формування професійної самосвідомості. Найбільш продуктивним періодом у цьому сенсі є період навчання у закладі вищої освіти.

У науковій літературі були розглянуті різні аспекти процесу формування професійної самосвідомості особистості.

Філософські та психолого-педагогічні підходи до вивчення проблеми здійснювали науковці: М. Боришевський, В. Зайчук, Е. Зеєр, Є. Клімов, Л. Дзюбо, Л. Ключова, С. Митрофанова, Г. Радчук, М. Савчина, В. Скотний, Л. Терлецька, Т. Титаренко, О. Туриніна, Л. Туріщева, Ю. Хайруліна та ін.

Процес формування професійної самосвідомості майбутнього вчителя досліджували І. Вачков, Н. Гусякова, В. Козієв, А. Маркова, А. Мартинова, Л. Мітіна, Л. Римар, Д. Ніколенко, П. Шавір та ін.

Проблема розвитку професійної самосвідомості виявляється достатньо багатоаспектною, що не дозволяє вирішити її поза розглядом інших проблем, пов'язаних з розвитком особистості.

Дослідником А. Смолюком визначено організаційно-педагогічні умови формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, найважливішими з яких є:

- підтримка позитивної мотивації досягнення як задоволення внутрішньої потреби особистості у професійному саморозвитку;
- використання когнітивно-пізнавальних можливостей змісту психолого-педагогічних та методичних дисциплін для формування комплексу дидактико-технологічних знань і вмінь, здатностей до інтеграції просторово-предметного, пізнавально-мотиваційного, психолого-дидактичного та соціально-комунікаційного компонентів освітнього середовища;
- формування насиченого соціально-комунікативного простору через інтерактивну взаємодію суб'єктів навчання для створення у студентів “ситуацій успіху” та демонстрації позитивного досвіду професійних успіхів [3].

А. Мартинова зазначає що процес формування професійної самосвідомості майбутнього педагога являє собою з одного боку цілісний процес формування системи професійних здібностей, мотивації, активізації індивідуально-творчого самопізнання й саморозвитку особистості студента, а з іншого – результат усвідомлення і засвоєння практичної діяльності на різних рівнях узагальнення в сфері соціальної взаємодії в процесі формування особистості майбутнього вчителя в якості самостійного суб'єкта [5].

Т. Білан стверджує, що під час формування професійної самосвідомості майбутнього педагога варто брати до уваги рівень домагань, що базується на прагненні особистості майбутнього педагога крізь призму своїх можливостей і ціннісних орієнтацій оцінити власну можливість реалізуватися в майбутній професійній педагогічній діяльності [1].

Метою статті є розкриття ефективних форм впровадження процесу формування професійної самосвідомості майбутніх учителів музичного мистецтва в практичній діяльності.

Професійна самосвідомість майбутніх учителів музичного мистецтва визначена нами як складне психічне утворення особистості, яке є самоусвідомленням причетності до професії, спонукає до професійного самоздійснення й зорієнтовує особистість на активну працю у музично-педагогічній галузі.

Дослідивши структуру професійної самосвідомості майбутнього вчителя музичного мистецтва, ми виділили головні компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий.

До когнітивного компоненту віднесли такі елементи як самовизнання, самооцінка, самоідентифікація себе як суб'єкта професійної діяльності, виявлення своїх фахових знань та усвідомлення сутності даної діяльності.

Показниками вияву когнітивного компоненту професійної самосвідомості майбутніх учителів музичного мистецтва крім названих елементів також є:

- усвідомлення музикознавчих, музично-педагогічних, культурологічних, методичних понять;
- здатність диференціювати мистецтвознавчі категорії, виявляти особливості історичних етапів формування музичної культури, стилєвих напрямків;
- здатність до аналізу, співставлення, порівняння мистецьких явищ, формування сучасного мистецького мислення;
- здатність до структурування навчального матеріалу, проектування та організації власної діяльності;
- виявлення музикальності, виконавських (інструментальні, вокально-хорові, диригентські), інтерпретаційних, артистичних умінь учителя музичного мистецтва;
- усвідомлення відповідності власних професійних якостей та власної професійної перспективи в музично-педагогічній галузі.

Емоційно-ціннісний компонент професійної самосвідомості особистості складається з таких основних елементів, як: самопочуття, ставлення до себе, до інших фахівців, очікування позитивного ставлення до себе в колективі, усвідомлення значущості та важливості обраного фаху.

Майбутній фахівець повинен чітко усвідомлювати цінність професійної діяльності особисто для нього, співвідносити її зі своїми мріями, потребами та створити програму реалізації своїх життєвих планів.

Показниками сформованості професійної самосвідомості майбутніх учителів музичного мистецтва за емоційно-ціннісним компонентом також виділили:

- розуміння особою значення музичного мистецтва для культурно-освітнього процесу;
- здатність відчувати і демонструвати емоційну чутливість, ціннісне ставлення до творів мистецтва, зокрема музичного;
- здатність висловлювати особистісні естетичні переконання;
- здатність дотримуватися системи духовних, професійно-педагогічних, мистецьких цінностей у діяльності вчителя музичного мистецтва;
- здатність дотримуватися етичних норм у комунікації з колегами, учнями та їхніми батьками.

До практично-вольового компоненту науковці відносять самовладання, самоконтроль, самореалізацію особистості.

Показниками сформованості професійної самосвідомості майбутніх учителів музичного мистецтва за практично-вольовим компонентом також виділяємо:

- вміння свідомо обирати шляхи вирішення непередбачуваних проблем у професійній діяльності;
- здатність застосовувати професійно профільовані знання в галузі історії та теорії музики;
- здатність використовувати навчальний арсенал для засвоєння теоретичних основ і практичної реалізації творчого задуму;
- здатність практично застосовувати знання теоретико-методичних основ організації та керівництва вокально-хоровою та інструментально-виконавською діяльністю учнів;
- здатність самостійно планувати та проводити уроки музичного мистецтва з урахуванням сучасних вимог та вікових особливостей учнів;
- здатність знаходити рішення творчих завдань, пояснювати ідеї художніх творів різних культурних парадигм;
- здатність до самоактуалізації, саморозвитку та самокорекції у процесі мистецької й музично-педагогічної діяльності.

До головних чинників формування професійної самосвідомості ми відносимо:

- усвідомлення особистістю сутнісних аспектів своєї професії;
- усвідомлення відповідності своїх можливостей до вимог професії;
- порівняння себе з визнаними фахівцями;
- сприймання оцінки своєї професійної діяльності колегами, оточенням;
- наявність потреби в удосконаленні своїх професійних знань, умінь.

Дослідники розглядають різні шляхи формування даного складного психічного утворення особистості.

Р. Римар [2] виділяє психолого-педагогічні умови формування професійної самосвідомості майбутніх учителів:

- чітке визначення мети кожного заняття, яке передбачає формування професійно значущих якостей майбутнього вчителя;
- підвищення ефективності професійного самопізнання студентів шляхом стимулювання пізнавальної активності, спрямованої на вдосконалення себе як суб'єкта праці;
- залучення студентів до активної педагогічної діяльності з подальшим самоаналізом та оцінкою;
- розв'язання проблемних педагогічних ситуацій з метою розвитку саморегуляції;
- залучення майбутніх учителів до цілеспрямованого спостереження за власною діяльністю під час педагогічної практики з метою підвищення схильності до рефлексії;
- підвищення професійної компетентності студентів у сфері спілкування;
- використання на лабораторно-практичних заняттях педагогічного циклу активних методів навчання, які охоплюють дискусійні та ігрові методи, сензитивний тренінг, мікрвикладання предмету за фахом, моделювання й аналіз педагогічних ситуацій та ін.

Дослідник Н. Шварп визначив технологію формування професійної самосвідомості майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки, яка складається з трьох етапів її реалізації.

На першому етапі викладачам на лекційних, семінарських і практичних заняттях, а також під час організації різних видів позааудиторної навчальної й науково-дослідницької діяльності студентів “необхідно робити наголос на розкритті соціальної значущості майбутньої професії, стимулювати в студентів розвиток особистісного інтересу до професійної й навчальної діяльності та професійно-мотиваційної установки до неї, системно розкривати сутність професійної самосвідомості особистості та важливості її формування як необхідної передумови фахового зростання” [4].

Другий етап у процесі формування професійної самосвідомості студентів “спрямований на актуалізацію в студентів рефлексивних здібностей, які дозволяють їм адекватно оцінювати в себе рівень фахової компетентності, на основі отриманих даних планувати динаміку змін з цього питання, а також усвідомлено керувати процесом професійного самовдосконалення. Цей етап реалізується через залучення майбутніх фахівців до участі в ділових іграх і спеціальних тренінгах, виконання завдань, які передбачають здійснення самоконтролю, а також за допомогою використання інших активних методів і форм навчальної діяльності” [4].

На третьому етапі реалізації технології відбувається формування поведінкового компонента професійної самосвідомості студентів. “Викладачами забезпечується засвоєння студентами певних зразків професійної поведінки, соціально-психічна адаптація їх до типових ситуацій їхньої майбутньої професійної діяльності, а також набуття ними первісного досвіду професійної діяльності” [4].

Ефективному формуванню професійного самоусвідомлення майбутніх учителів музичного мистецтва сприяє розробка спецкурсів, зорієнтованих на розвиток у студентської молоді якостей фахівця у галузі музичного мистецтва, що передбачатиме формування здатності до програмування своєї діяльності, самовираження й самореалізації особистісного потенціалу. Створення творчих проєктів, розвивальних тренінгів, проведення дискусій, моделювання педагогічних ситуацій, їх аналіз сприяють активізації процесу професійного самопізнання [2, с. 16].

У ході проведення тренінгових занять усі учасники допомагають собі та іншим у відпрацюванні якостей і здібностей, необхідних для успішної професійної діяльності. Застосовуються ділові та рольові ігри, елементи театральної педагогіки, створюються ситуації активного міжособистісного спілкування. Програма тренінгу повинна складатися з урахуванням особистісних проблем всіх учасників.

Активізувати процес формування професійної самосвідомості можна збільшенням кількості годин з педагогічної практики студентів та введенням на кожному курсі навчальних практик. Важливо починати залучати студентів до практичної роботи якомога раніше.

Важливими професійними рисами, що формуються на цьому етапі є:

- свобода у прийнятті рішень та відповідальність за них;
- толерантність до дій учнів, повага до їх думок і почуттів;
- вміння створювати позитивний, заохочувальний клімат.

Студенти на практиці відкривають для себе – що значить бути самостійним, креативним. У них виробляється така риса, як: дисциплінованість і відповідальність.

Критеріями прояву сформованості професійної самосвідомості у практичній діяльності є здатність студента:

- діяти за власною ініціативою і нести відповідальність за свої дії;

- робити розумний вибір у нестандартній ситуації;
- ефективно реалізовувати власні фахові цілі;
- творчо використовувати свої професійні знання і вміння;
- співпрацювати з педагогічним колективом навчального закладу.

Важливою умовою формування професійної самосвідомості майбутніх викладачів музичного мистецтва є проходження педагогічної практики. Майбутні викладачі музичного мистецтва проходять навчальну практику з предметної спеціалізації, підготовки до роботи та роботи в дитячому оздоровчому таборі, психолого-педагогічну практику, виробничу практику в закладах загальної середньої освіти та ін.

До педагогічної навчальної практики з предметної спеціалізації належить практика з вокально-хорової роботи, лекційно-концертної та інших видів музично-виконавської діяльності. Метою даної практики є розвиток і удосконалення музично-педагогічних компетенцій майбутніх фахівців: формування суспільно-громадських і організаторських умінь і навичок щодо підготовки і проведення заходів музичного спрямування; доцільне застосування сучасних технологій, інформаційних засобів, різноманітних форм проведення заходів, пов'язаних з музичним мистецтвом; ознайомлення і застосування прийомів і методів театральної режисури, концертної драматургії та нормативів сценічного простору і технічного обладнання.

У процесі проходження практики студенти засвоюють теоретичні питання:

1. Соціально-психологічні особливості організації мистецького заходу.
2. Елементи художньо-виконавської діяльності.
3. Принципи формування репертуару музичного колективу.
4. Методика та технології позанавчальної діяльності.
5. Особливості вікових категорій учасників виховного заходу та слухачів.
6. Технології написання сценарію.
7. Методика проведення мистецького заходу.
8. Технічні й художні прийоми роботи з учасниками творчого процесу.
9. Конференс як фактор спілкування з аудиторією та ін.

У процесі підготовки, студенти вирішують питання планування і підготовки заходу: розробляється його ідея, що узгоджується з керівництвом закладу, визначаються учасники, місце проведення, пишеться сценарій, здійснюється добір музичного репертуару, розподіл доручень серед учасників, виготовляються сценічні реквізити тощо.

Розробка сценарію вимагає реалізації творчого потенціалу студента, адже припускає: чітке визначення теми та ідеї майбутнього сценарію, пошук цікавого сюжету, розробку дії та композиції, дотримання розвитку дії, органічний зв'язок епізодів, наростання дії в її русі до кульмінації, логічну побудову фіналу. У ході написання сценарію студенти виконують різні види роботи (розповідь, інтерв'ю, демонстрація, перегляд фрагментів фільму, гра, бесіда, прослуховування музичних творів) та детально їх описують.

Репетиційний процес і проведення заходу є важливим результатом практичної роботи студента. Обов'язковим є проведення самоаналізу з окресленням висновків проведеної роботи.

Перебуваючи на виробничій практиці у школі, яка проходить на останньому курсі бакалаврату, студенти не тільки втілюють здобуті знання й вміння, проводять уроки музичного мистецтва, а й активно запроваджують виховну роботу з учнями, впливаючи на їх самопізнання й саморозвиток.

Щоб виховний процес був більш ефективним, практикант використовує різні методи, які дають інформацію про учня – перегляд його праць, проведення бесід з учителями та ін. Співпраця з класним керівником дозволяє зрозуміти матеріальні та культурні умови сім'ї, її психологічний клімат і вплив на особистість школяра, коло друзів, характер організації й проведення вільного часу. Відомості дозволяють практиканту починати виховну роботу з учнями без додаткової витрати часу, разом з класним керівником визначити конкретну програму роботи.

Особливо відповідальною й складною є робота з підлітками. Одне з головних завдань педагога це допомогти підлітку знайти змістовні й цікаві заняття, прищепити їм потребу в самовихованні. Це важливий період, адже у підлітків з'являється інтерес до своєї особистості. Вони намагаються порівнювати себе з іншими, оцінювати себе і свою діяльність, хоча при цьому не завжди правильно. Це пояснюється перш за все невеликим життєвим досвідом і обмеженим кругозором підлітка. Іноді самовиховання прямує на вироблення таких негативних якостей, як лихацтво, впертість, грубість і т. ін. Тому школярам необхідно допомогти розібратися у своїх достоїнствах і недоліках, порекомендувати їм правильні шляхи самовиховання.

Студент-практикант стає наставником для учня, він бере участь у формуванні його свідомості й таким чином удосконалює свої професійні якості, усвідомлює свої дії й оцінює їх.

У підлітковому віці формуються професійні інтереси. Багато учнів ще в середніх класах замислюються, що їм робити після закінчення школи. На вибір учнів значною мірою впливають їх пізнавальні інтереси, зокрема інтерес до певної професії.

Практика показує, що підлітки цікавляться багатьма професіями, іноді протилежними. У професіях їх приваблює романтика, престижність, висока оплата праці. При виборі професії школяр не завжди враховує свої можливості та схильності, тому необхідно допомогти підлітку правильно зорієнтуватися у світі професій, глибоко ознайомитися зі змістом окремих видів праці, зіставити свої можливості з вимогою професії,

визначитися у такому виді трудової діяльності, яка стане його майбутнім. У становленні та розвитку інтересів до професій, у виробленні правильного ставлення підлітка до майбутньої трудової діяльності важливе слово належить старшій людині, що має авторитет у школяра – практиканту.

Таким чином спілкуючись з учнем, студент осмислює головні завдання обраної ним професії, усвідомлює її особливості й труднощі, розуміє результати своєї педагогічної діяльності та дає їм оцінку.

Цінною формою у професійному самоствердженні студентів є групові дискусії, де проходить обговорення й закріплення педагогічного досвіду, набутого на практиці. Студенти отримують навички аналізу власних дій, сприймання інших людей, спілкування з ними, діляться досвідом організації своєї діяльності.

Отже, формування особистості майбутнього спеціаліста й становлення його професійної самосвідомості належать до найважливіших завдань професійної підготовки. У цьому складному процесі серед різних видів навчальної діяльності важливе значення має практична робота студента.

Формування професійної самосвідомості майбутніх учителів музичного мистецтва є складним, динамічним процесом, який відбувається постійно, у різних формах організації освітньої діяльності – викладанні лекційних, практичних, лабораторних занять, впровадженні спецкурсів, створенні творчих проєктів, моделюванні педагогічних ситуацій, проведенні дискусій, розвивальних тренінгів та ін.

Педагогічна практика студента є дієвим засобом досягнення певного рівня професійного розвитку, який визначається за допомогою професійних поглядів і суджень, ціннісних орієнтацій тощо. Вона повинна бути обов'язковим компонентом освітньої програми на всіх навчальних курсах.

Практична робота забезпечує засвоєння студентами необхідних знань про зміст майбутньої професійної діяльності та її роль у суспільстві, а також про значущість професійної самосвідомості в підвищенні рівня фахової підготовки майбутніх учителів. Результатом є формування в них позитивного ставлення до обраної педагогічної професії й вироблення творчого підходу до практичної діяльності за обраним фахом.

Використана література:

1. Білан Т. Світоглядні аспекти формування професійної самосвідомості майбутнього педагога. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 28. Т. 1. С. 152.
2. Римар Л. В. Формування професійної самосвідомості майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13. 00. 01. Київ, 1999. 20 с.
3. Смолюк А. І. Професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи в освітньому середовищі педагогічного коледжу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2018. 240 с.
4. Шварп Н. В. Формування професійної самосвідомості студентів фармацевтичного університету у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13. 00. 04. Харків, 2011. 21 с.
5. Гриньова О. М. Особливості формування професійної самосвідомості майбутніх учителів в умовах професійної підготовки з додатковою психологічною спеціалізацією. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2665/1/O_Grynova_POPSM_PGKTAD.pdf.

References:

1. Bilan T. (2020) Svitohliadni aspekty formuvannya profesiinoi samosvidomosti maibutnoho pedahoha [Worldview aspects of the formation of professional self-awareness of the future teacher]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* [Current issues of humanitarian sciences]. Vol. 28. 152 s. [in Ukrainian]
2. Rymar L. V. (1999) Formuvannya profesiinoi samosvidomosti maibutnykh uchyteliv u protsesi vyvchennia pedahohichnykh dystsyplin [Formation of professional self-awareness of future teachers in the process of studying pedagogical disciplines] (PhD Thesis), Kyiv. 20 s.
3. Smoliuk A. I. (2018) Profesiinyi samorozvytok maibutnykh uchyteliv pochatkovoї shkoly v osvithnomu seredovyschi pedahohichnoho koledzhu [Professional self-development of future primary school teachers in the educational environment of a pedagogical college] (PhD Thesis), Lutsk. 240 s.
4. Shvarp N. V. (2011) Formuvannya profesiinoi samosvidomosti studentiv farmatsevtichnoho universytetu u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of professional self-awareness of pharmaceutical university students in the process of professional training] (PhD Thesis), Kharkiv. 21 s.
5. Hrynova O. M. Osoblyvosti formuvannya profesiinoi samosvidomosti maibutnykh uchyteliv v umovakh profesiinoi pidhotovky z dodatkovoiu psykhologichnoiu spetsializatsiieiu [Peculiarities of the formation of professional self-awareness of future teachers in the conditions of professional training with additional psychological specialization]. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2665/1/O_Grynova_POPSM_PGKTAD.pdf.

Liubar R. The formation of professional self-consciousness of the future teachers of musical art in practical activities

The formation of the future specialist's personality and the promotion of his professional self-consciousness are among the most important tasks of professional training. The main factor in the effectiveness of this complex process is the desire of the individual to change himself, to creatively approach the implementation of the model of his profession, to admire the way itself. The purpose of the article is to reveal effective forms of implementation of the process of the professional self-consciousness formation of the future music teachers in practical activities.

The professional self-consciousness of the future music teachers is defined by us as a complex mental formation of the individual, which is the self-consciousness of involvement in the profession, encourages professional self-realization and orients the individual to active work in the music-pedagogical field.

We refer to the structural components of a person's professional self-consciousness: cognitive, emotionally valuable and behavioral. The main factors in the professional self-consciousness formation include: individual's awareness of the essential aspects of his profession; awareness of one's capabilities correspondence to the requirements of chosen profession; comparing yourself with recognized specialists; perception of one's professional activity evaluation by colleagues and the environment; need to improve one's professional knowledge and skills.

Pedagogical practice of the future music teachers is an effective means of achieving a high level of professional self-awareness, in particular, educational practice in subject specialization and industrial practice in general secondary education institutions. The student's ability to: act on one's own initiative and bear responsibility for one's actions; make a smart choice in a non-standard situation; effectively implement own professional goals; creatively use your professional knowledge and skills; cooperate with the teaching staff of the educational institution.

Key words: professional self-consciousness, components, factors of formation, forms of formation, pedagogical practice.

УДК 796.011.3-056.24-044.332

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.90.18>

Маріонда І. І., Мордвінцев Г. О.

РОЛЬ АДАПТИВНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито суть та роль адаптивної фізичної культури. Світова статистика сумно свідчить, що кожен десятий житель Землі є інвалідом, у кожній четвертій сім'ї світу є інвалід. Війни, інфекції, спадкові захворювання, екологічні катастрофи, криміногенна ситуація, алкоголізм і наркоманія, нещасні випадки, природжені дефекти, травми, отримані на виробництві, в побуті, транспорті тощо – все це призводить до збільшення кількості інвалідів – до 23 тис. в день, що складає понад 8 млн на рік. Розглянуто адаптивне фізичне виховання як новий напрям у системі освіти і науки, що вивчає аспекти фізичного виховання людей, які в результаті захворювань або травм мають порушення життєво важливих функцій організму і обмеження фізичних можливостей. Адаптивне фізичне виховання – це наука, що вивчає різні аспекти фізичного виховання людей, які втратили на тривалий час або назавжди будь-які функціональні можливості, в тому числі рухові. Формування здорового способу життя і забезпечення високої результативності та продуктивності праці людини є найважливішими проблемами сучасної України.

Доведено що адаптивне фізичне виховання являється частиною фізичної та загальнолюдської культури, виконує важливі соціальні та педагогічні функції духовного та фізичного розвитку інвалідів та осіб з обмеженими функціональними можливостями. Проте питання формування адаптивного фізичного виховання в сучасній науковій та методичній літературі висвітлені недостатньо. Практичні шляхи, засоби і методи формування адаптивного фізичного виховання не актуалізовані у повній мірі. Існує протиріччя між необхідністю зміцнення і збереження здоров'я засобами фізичної культури та відсутністю здоров'я формуючих технологій з фізичного виховання. У зв'язку з цим процес формування адаптивної фізичної культури є актуальним з теоретичної і практичної точок зору.

Проаналізовано адаптивне фізичне виховання з боку активної діяльності, що розвивається в інтеграційній галузі освіти, науки, культури, соціальної практики та інтегрує в собі фізичну культуру, медицину, корекційну педагогіку та відомості медико-біологічних, соціально-психологічних, навчальних наукових дисциплін.

Ключові слова: адаптивне фізичне виховання, фізична культура, інвалідність, медицина, ЛФК.

Сьогодні в світі понад 600 млн інвалідів, в Україні – понад 2 млн (близько 6%). Усе це створює необхідність розробки комплексних програм щодо соціального захисту цієї категорії населення, обґрунтування нових галузей людських знань, відкриття нових навчальних дисциплін, напрямів і спеціальностей підготовки фахівців.

У зв'язку з цим фізична культура розглядається як частина загальної культури суспільства, одна зі сфер соціальної діяльності, що спрямована на підтримку здоров'я, розвиток фізичних здібностей людини і використання їх відповідно до потреб громадської практики.

Більшість учених (С.П. Євсєєв, Р.В. Чудна, Л.В. Шпакова) вважають, що адаптивне фізичне виховання – це отримання психофізичного розвантаження, великий спектр емоційних переживань, активний відпочинок і розвага, повнота спілкування з людьми, самодіяльна творчість. Але без належного інтересу до здійснення діяльності, без усвідомленого мотиву до заняття неможливий процес адаптивної фізичної культури і як результат – оптимальний фізичний стан [2, с. 55].

Мета статті – розглянути роль адаптивного фізичного виховання у системі фізичного виховання.

Багаторічна практика роботи українських і зарубіжних фахівців з інвалідами різних нозологій свідчить, що дієвим методом відновлення даного контингенту є реабілітація засобами фізичної культури та спорту.

Процес формування готовності фізичного реабілітолога до роботи з інвалідами відбувається поетапно, причому його розподіл на певні етапи є умовним. Кожен етап має специфічні особливості і є відносно стійким у часі, однак усі етапи – взаємно послідовні та відбуваються як один єдиний процес: окремий попередній етап переходить у наступний [4, с. 136].